

Ён не сварыцца, не абвінавчвае, а проста робіць мяжу. І гэта таксама дастойна вялікага чалавека.

Яшчэ адно значэнне сяброўства па Караткевічу пададзена ў яго вершы «Быў. Ёсць. Буду». Аўтар піша:

*Таму, што сэрца маё распята
За ўсе мільярды двухногіх.*

Паэт турбуецца за нас за ўсіх, а значыць, мы ўсе сябры, бо ў нас адна нацыя – беларусы. Беларус – талерантны, дабразычлівы чалавек. Ён любіць сваю Радзіму, яе жыхароў, гасцей, якія прыязджаюць да нас, а гэта значыць, што Чалавек Чалавеку = сябр.

Цудоўны публіцыстычны твор ёсць у Караткевіча пра яго і Янку Брыля, які называецца «Мой друг і мая зямля». Тут Караткевіч вучыць нас не шкадаваць добрых слоў для сяброў, «бо кепскае мы чуем занадта часта, а яно, добрае слова, часам патрэбней за хлеб і ваду». Для Караткевіча Брыль быў – аднадумцам, братам, нягледзячы на некаторую розніцу ў гадах. Цудоўныя радкі мы чытаем: «А пазней, у Маскве, прыйшоў да мяне яго ліст, які літаральна выратаваў мяне ў самы, бадай, страшны час майго жыцця. Бывае, надарыцца такі. І тады чамусьці здараецца так, што сябры нібыта чуюць. Лісты іхнія прыходзяць якраз у той самы вечар, у тую самую патрэбную ноч. Мабыць, у гэтым адрозненне сяброў ад несяброў».

І яшчэ ў гэтым творы самае галоўнае – гэта апошнія радкі, дзе сябр становіцца на адну прыступку з роднай зямлёй: «Калі прыйдзе мой час – я пайду з яе спакойна, бо я любіў і мяне любілі, бо я меў цябе, родны абшар, меў сяброў, – і сярод іх таго сябра, пра якога я сказаў вам некалькі слоў.»

Заклучэнне. Карыстаючыся зборнікам паэзіі Уладзіміра Караткевіча «Быў. Ёсць. Буду», мы ўбачылі, што паняцце сяброўства разнапланавана. Гэта не толькі адносіны паміж людзьмі, але гэта і адносіны чалавека да свайго месца нараджэння, краіны, да сваёй нацыі, да літаратуры...

Разглядаючы пэўныя паняцці, заўсёды можна знайсці нешта новае, цікавае, своеасаблівае. Караткевіч – легенда беларускай гістарычнай прозы і паэзіі. У сваіх творах аўтар імкнуўся перадаць свае ўласныя веды на тую ці іншую тэму.

1. Караткевіч, У.С. Быў. Ёсць. Буду: Кніга паэзіі / Прадм. Р. Барадуліна. – 3-е выд. – Мінск: Маст. літ., 2000. – 157 с., [8] л. іл.
2. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы: больш за 65000 слоў / Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа; [І.М. Бунчук і інш.]; пад рэд. М.Р. Судніка, М.Н. Крыўко. – Мінск: БелЭн, 2005. – 611 с.

УСТОЙЛИВЫЯ РЭГІЯНАЛЬНЫЯ АДЗІНКІ ЯК ЛЮСТЭРКА НЕГАТЫЎНЫХ АДНОСІН ДА ЧАЛАВЕКА

Балыка В.С.¹, Семянькова Г.К.²,

*¹студэнтка 4 курса, ²канд. філал. навук, дацэнт кафедры беларускай і рускай філалогіі
ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Семянькова Г.К., канд. філал. навук, дацэнт*

Ключавыя словы. Фразеалагічная адзінка, фразеалагізм, устойлівы выраз, рэгіянальная адзінка, гаворка.

Keywords. Phraseological unit, phraseologism, steady expression, regional unit, dialect.

У беларускім мовазнаўстве праца па даследаванні рэгіянальнай фразеалогіі Віцебскай вобласці пачалася адносна нядаўна. Так, супрацоўнікі кафедры беларускай і рускай філалогіі Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава, студэнты факультэта гуманітарныя і моўных камунікацый названай установы займаюцца распрацоўкай навукова-даследчай тэмы “Функцыянаванне сучаснай беларускай мовы ў вуснай камунікацыі і пісьмовым тэксце: сацыяльна-дзяржаўны, нацыянальна-культурны

і кразнаўча-рэгіянальныя параметры” (у межах задання “Беларуская мова: этна-лінгвістычны, сацыялінгвістычны і лінгвакультуралагічны аспекты даследавання”), зарэгістраванай на 2021–2025 гг. (нумар дзяржрэгістрацыі 20210458 ад 31.03.2021).

У межах гэтай тэмы вядзецца работа па вывучэнні рэгіянальных фразеалагічных адзінак, што функцыянуюць у вусным маўленні жыхароў Віцебскай вобласці – збор, сістэматызацыя фактычнага матэрыялу, праверка яго па лексікаграфічных крыніцах і інш. Прапанаваны артыкул з’яўляецца вынікам такой працы па апрацоўцы арыгінальнага, нікім да гэтага не даследаванага рэгіянальнага матэрыялу, таму яго *актуальнасць* бачыцца нам відавочнай. *Мэта* артыкула – аналіз рэгіянальных фразеалагізмаў, якія адлюстроўваюць негатыўныя адносіны, у семантычным і структурным планах.

Матэрыял і метады. Даследаванне праводзілася на аснове матэрыялу, сабранага ў населеных пунктах 8 раёнаў Віцебскай вобласці (Аршанскі, Браслаўскі, Віцебскі, Гарадоцкі, Пастаўскі, Сенненскі, Ушацкі, Шаркоўшчынскі). Асноўнымі метадамі даследавання з’яўляюцца апісальны метады і метады сістэмнага аналізу.

Вынікі і іх абмеркаванне. У гаворках жыхароў Віцебшчыны значнае месца займаюць фразеалагізмы, што адлюстроўваюць негатыўныя адносіны да чалавека: выяўлена некалькі дзясяткаў такіх прыкладаў. У прапанаваным артыкуле прааналізуюем семантычныя групы, якія пераважаюць па колькасці, і ўключаюць фразеалагізмы-праклёны, устойлівыя выразы з семай ‘правучыць’, адзінкі, што апісваюць злога чалавека.

Выразы-праклёны ў мове беларусаў існуюць здаўна. Пра гэта сведчаць успаміны тых людзей, якія выступалі ў якасці рэспандэнтаў, а таксама зборнікі твораў фальклору. Праклёны з’яўляюцца моўным сродкам адлюстравання негатыўных эмоцый чалавека. Наш фактычны матэрыял уключае наступныя ўстойлівыя выразы (прыкладзём іх разам з кантэкстам і спасылкай на тую мясцовасць, дзе яны былі зафіксаваны):

каб на цябе немач – зламыснае пажаданне, праклён. *Каб цябе немач за гэткую работу!* (вёска Пашкі Шаркоўшчынскі раён);

на сухі лес – праклён, заклён. *На сухі лес ягоныя словы, гада падкалоднага!* (г.п. Ушачы);

прану яго бяры – зламыснае пажаданне, праклён. *Прану яго бяры, як ён мне надакучыў, жыць не дае* (аграгарадок Друя Браслаўскі раён);

хай іх хрэнцы парвуць – праклён, зламыснае пажаданне. *Хай іх хрэнцы парвуць, калі яны яшчэ раз мае грошы возьмуць!* (вёска Шыбкі Аршанскі раён);

хай іх (яго, яе) пранцы (прэнцы) – выказанне моцнага раздражнення, злосці з прычыны чаго-небудзь. *Хай іх пранцы, якія цяжкія палены!* (вёска Камаі Пастаўскі раён); *Хай яго прэнцы, як ён учора позна прыйшоў і разбудзіў мяне. Да раніцы не заснула!* (вёска Канашы Гарадоцкі раён);

хрэнцы на цібе – зламыснае пажаданне, праклён. *Хрэнцы на цібе! Гад такей расцець!* (вёска Канашы Гарадоцкі раён).

Як сцвярджаюць даследчыкі, праклёны – гэта спосаб аховы ці выражэння пратэсту, сродак зняцця эмацыянальнага напружання.

Устойлівыя выразы з семай ‘правучыць’ (пакараць, каб у будучым такія правіннасці не паўтараліся) зафіксаваны ў розных рэгіёнах Віцебшчыны. Разгледзім некаторыя прыклады:

накласці ў каршэнь – пабіць каго-небудзь. *Сіллю возьмем мальцаў і накладзём у каршэнь* (аграгарадок Ноўка Віцебскі раён);

паказаць на чым свіння хвост носіць – правучыць. *Я паказаў яму на чым свіння хвост носіць, дык болей не лезе* (вёска Папоўка Сенненскі раён);

сядзёлка чэшацца – пра таго, хто сваімі дзеяннямі ці ўчынкамі правакуе іншых пакараць ці адлупцаваць яго. *Я ўжэ даўно віжу, што ў цібе сядзёлка чэшацца* (вёска Канашы Гарадоцкі раён);

чублы даць – прачуханца даць, усыпаць. *Яму б чублы даць, каб суцішыўся вачапор.* (г.п. Ушачы).

Да групы адзінак, што служаць для апісання злога чалавека, мы аднеслі наступныя прыклады:

мух аб'есціся – быць не ў гуморы, нервовым, раззлаваным. *Дзед мух аб'ёўся, таму мы схаваліся ў кустах* (аграгарадок Ноўка Віцебскі раён);

нарабіць пустак – учыніць зло, подласць у адносінах да каго-небудзь. *Ты нарабіў пустак мне!* (вёска Круткі Пастаўскі раён).

Заклучэнне. Такім чынам, аналіз рэгіянальных устойлівых выразаў, што служаць для апісання негатывных адносін, дазволіў выдзеліць некалькі семантычных груп, сярод якіх найбольш багатай па колькасці кампанентаў з'яўляецца група фразеалагізмаў-праклёнаў. Гэты від выслоўяў з'яўляецца адной з крыніц ведаў пра ментальную культуру і сістэму каштоўнасцяў беларусаў, іх міфалагічныя ўяўленні. Ужыванне такіх адзінак уласціва прадстаўнікам старэйшага пакалення, людзі ж маладога і сярэдняга ўзросту не выкарыстоўваюць у сваім маўленні фразеалагізмы-праклёны. Не існуе асобна праклёнаў для мужчын і для жанчын: выразыносяць агульны характар і могуць быць ужыты ў дачыненні да прадстаўнікоў двух полаў. Не зафіксавана праклёнаў, накіраваных на дзяцей, што можа быць растлумачана асаблівымі, беражлівымі адносінамі беларусаў да сваіх дзяцей.

Выяўлены і прааналізаваны фактычны матэрыял паказаў на існаванне ў межах рэгіянальнай фразеалогіі з'явы лексічнай, акцэнтнай і камбінаванай варыянтнасці: *хай іх хрэнцы парвуць, хай іх (яго, яе) пранцы (прэнцы), хрэнцы на цібе*. Розныя варыянты аднаго і таго ж устойлівага выразу бытуюць як у межах аднаго раёна (Гарадоцкага), так і на тэрыторыі Віцебскай вобласці ў цэлым.

1. Дзядова, А.С. Чалавек у люстэрку беларускай фразеалогіі і парэміялогіі: манаграфія / А.С. Дзядова. – Віцебск: ВДУ імя П.М. Машэрава, 2013. – 162 с. <https://rep.vsu.by/handle/123456789/3208> (Дата звароту: 03.09.2023).

2. Лепешаў, І.Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І.Я. Лепешаў. – Мінск: БелЭн, 2004. – 448 с.

3. Рэгіянальны слоўнік Віцебшчыны: у 2 ч. / Л. І. Злобін (рэд.) [і інш.]. – Віцебск: УА “ВДУ імя П. М. Машэрава”, 2012. – Ч. 1. – 304 с. <https://rep.vsu.by/handle/123456789/14704> (Дата звароту: 03.09.2023).

4. Рэгіянальны слоўнік Віцебшчыны: у 2 ч. / склад.: Г. К. Семанькова, Т.А. Грачыха, А.С. Дзядова [і інш.]; пад рэд. А.С. Дзядовой. – Віцебск: ВДУ імя П.М. Машэрава, 2014. – Ч. 2. – 358 с. <https://rep.vsu.by/handle/123456789/14042> (Дата звароту: 03.09.2023).

МАСТАЦКАЯ САМАБЫТНАСЦЬ ВОБРАЗА ЦМОКА Ў ЦЫКЛЕ АПАВЯДАННЯЎ “ШЛЯХІЦЦ ЗАВАЛЬНЯ, АБО БЕЛАРУСЬ У ФАНТАСТЫЧНЫХ АПАВЯДАННЯХ” ЯНА БАРШЧЭЎСКАГА

Вялічка К.Э.,

*студэнтка 3 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Падстаўленка В.Ф., канд. філал. навук, дацэнт*

Ключавыя словы. Міфалогія, вобраз, сюжэт, цмок, мастацкая адметнасць.

Keywords. Mythology, image, plot, dragon, artistic highlight.

Вобразная сістэма беларускай літаратуры на розных этапах развіцця папайняецца за кошт разнастайных міфалагем. Аднак гэтыя вобразы не бяруцца ў гатовым выглядзе і не з'яўляюцца статычнымі. Яны спалучаюць у сабе звесткі з міфалогіі, а таксама вынікі аўтарскага пераасэнсавання. Напрыклад, з міфалогіі ў беларускую літаратуру былі запачычаныя вобразы чарнакніжнікаў, ваўкалакаў і іншых нячысцікаў.

Актуальнасць даследавання: матэрыялы нашага даследавання дапаўняюць агульную карціну асэнсавання беларускай ментальнасці XIX ст. Вынікі праведзенага даследавання могуць быць выкарыстаныя пры выкладанні беларускай літаратуры ў школах і ВУЗ.

Мэта даследавання: раскрыць мастацкую непаўторнасць вобраза цмока ў названай кнізе Я. Баршчэўскага, выявіць вынікі сінтэзу міфалагічных пачаткаў і аўтарскага вымыслу ў структуры дадзенага персанажа.